

**HEGYESI GÁBOR—TALYIGÁS
KATALIN**

**AZ ERZSÉBETVÁROSI CSALÁDSE-
GÍTŐ SZOLGÁLAT (EGYETEMI SZO-
CIÁLPOLITIKAI GYAKORLOÍNTÉ-
ZET) SZAKMAI PROGRAMJA**

Alapelvek

Jelenleg és az elkövetkező években számos új gazdasági, társadalmi, poli-
tikai folyamat fogja mélyen és közvet-
lenül befolyásolni az emberek minden-
napi életét. Ezek hatással lesznek a
családok létbiztonságára, jövedelmi
helyzetére, mentális állapotára. Az el-
múlt időszakban — minden helyi erő-
feszítés ellenére — sokasodtak a kom-
munális, ökológiai, szociális és indi-
viduális jellegű problémák. Egyre töb-
ben élnek olyanok a VII. kerületben,
akik a kilencvenes évek kihívásaira
képtelenek válaszolni, akiknek már most
sincs annyi anyagi, szellemi tőkájük,
mozgósítható energiájuk, hogy önálló-
an, saját erőből alkalmazkodjanak a
következő évek új helyzeteihez.

Így a kerületben újonnan létrejött
Családsegítő Szolgálat célja az, hogy
a működési területén élőknek segísé-
get nyújtson a legközvetlenebbül fe-
nyegető negatív hatások kivédésében,
illetve abban, hogy képessé váljanak
különböző problémák önálló megoldá-
sára. A szolgálatnak az is célja, hogy
elősegítse a területén élő családok mar-
ginalizálódásának csökkentését. A szak-
mai program igyekszik kielégíteni az
alapvető lakossági igényeket és szük-
séleteket, a helyi kezdeményezések és
a szakmai kompetencia összekapcsolá-
sával. Így — küzd az életfeltételek ja-
vításáért, a gyermekek érdekeinek vé-
delméért, a fiatalok előnyösebb pálya-
kezdéséért, a családok szociális, men-
tális problémáinak megoldásáért, ki-
szolgáltatottságuk enyhítéséért. Célja
az is, hogy a szolgálat részévé válják
annak a közösségnek, amelynek mun-
kája révén tagja lett.

Az aktuális helyzetből kiindulva a
szolgálat olyan szakmai program meg-
valósítását tűzi ki célul, amelynek
alapján az adott körzetben élők hely-
zete — a környezet helyreállítása,
komplex rehabilitációja révén — mi-
nőségileg megváltozik. A Családsegítő
Szolgálat feladata a körzet problémái-
nak folyamatos összegyűjtése, szolgál-
tatásainak a változásokhoz való iga-
zítása. Nemcsak a házak fizikai álla-
potának rehabilitációjáért folytatunk
küzdelmet, hanem az ott élők életmi-
nőségének javításához is szeretnénk

hozzájárulni. Settlement-szerű szociális
munkát tervezünk, amelynek lényege,
hogy az adott körzetben dolgozó szak-
embergárda (orvos, védőnő, tanár, há-
zigondozó, óvónő, családgondozó stb.)
együttesen összehangolt munkával fe-
lelős (természetesen a tömbben élők
közreműködésével) a lakók élethelyze-
tének javításáért. Ez a szomszédsági
kapcsolatok erőteljes erősítését jelenti,
önszerveződő csoportok létrejöttét, és
a szakszolgálatok társadalmi kontroll-
ját. Így válhat a Családsegítő Szolga-
lat a lakóhelyi szociálpolitika részesé-
vé és a helyi autonómia alapján szer-
veződő öntevékenység támogatójává.

A szolgálat az újpesti settlediket, az
egykori Egyetemi Szociálpolitikai In-
tézet mára ismét korszerűvé vált ha-
gyományaihoz fordul vissza. Ilyenek:
az emberi élet teljességének figyelem-
bevétele, az általános szolgáltatás (hely-
ben vagy más intézményhez való kül-
dés), továbbá a szolgálat, az oktatás
és a kutatás integrációja. Ezzel a szo-
ciális munkás képzés belső, struktú-
rális problémáit is igyekszünk feloldani,
nevezetesen azokat, amelyek az el-
mélet és gyakorlat elválasztásából és
az egyre nagyobb kutatási igényekből
következnek.

A szolgálat célcsoportjai

A leromlott fizikai környezetben élő,
alacsony jövedelemmel rendelkező csala-
dok tartoznak elsősorban ide. Kö-
zülük is hangsúlyozottan

- az alacsony jövedelmű, élethely-
zetükben megrendült, magányos, be-
teg, családtagok nélkül élő nyugdíja-
sok;

- az alacsony jövedelmű kisgyerme-
kes családok, különösen azok, ahol a
gyermekek veszélyeztetett helyzetűek;

- az iskolából kimaradó fiatalok;

- az alkalmi munkából élők és mun-
kanélkülivé válók (fiatalok, felnőttek);

- a hajléktalannak minősülők és az
önkéntes lakásfoglalók;

- az alkohol- és egyéb szenvedély-
betegségben élők és családjaik;

- a rehabilitációra szoruló szellemi
és fizikai sérültek családjai;

- az állami gondozásból kikerülő
fiatalok;

- a fenti kategóriákban is szereplő,
de sajátos problémákkal küszködő ci-
gánycsaládok.

A szolgálat részletezett feladatterve

Közvetlen és közvetett szociális munka;
Oktatás;
Kutatás.

A közvetlen és közvetett szociális munka területén a feladatok

a) Közvetlen szociális munka

1. Krízisintervenció

A szolgálatnál jelentkező krízishelyzetben lévők azonnali fogadása, hogy nekik a problémától függően, a lehetőségekhez képest segítséget nyújtunk, illetve megszervezzük, hogy a megfelelő szakintézménytől megkapják a szükséges segítséget.

2. Rendszeres jogi-pszichológiai konzultáció, tanácsadás

Klienseknek és önkéntes szervezeteknek, csoportoknak, intézményeknek.

— Jogi tanácsadás

Ennek keretében a munkaviszonnal, társadalombiztosítási ellátások igénybevételével, a lakásbérleti jogviszonyokkal, lakásépítéssel, szociális támogatások, kedvezmények és kölcsönök igénybevételével, tartási és járadéki szerződésekkel, családjogi, gyámügyi, hatósági eljárásokkal, intézmények és szolgáltatások igénybevételével stb. kapcsolatos kérdésekben nyújtunk eligazítást.

— Pszichológiai tanácsadás

A családtagok egymás közötti kapcsolatára, a család és a külső intézményi környezet kapcsolatának javítására, a család belső szerkezetének, munkamegosztásának, erőforrásainak, racionális felhasználására vonatkozó kérdések megválaszolásához nyújt segítséget;

— speciális önségítő, fejlesztő, támogató, rehabilitációs (rehabilitációs) csoportok szervezését teszi lehetővé;

— a család, csoport szellemi és gazdasági erejét növelő, fejlesztő, orientáló szolgáltatások igénybevételéhez nyújt ösztönzést.

3. Családgondozás

A családgondozók működési területükön (utcajegyzék szerint felkutatják a hátrányos helyzetű illetve veszélyeztetett személyeket és családjaikat, megismerik e családok belső szerkezetét és életük környezeti feltételeit. Felismerik a konfliktusokat, és ezek okait a családdal (egyénnel), s azzal együtt közösen dolgoznak ki lehetséges problémamegoldó stratégiákat. Együttműködnek a konfliktushelyzetben lévő családdal kapcsolatban álló nevelési, oktatási, egészségügyi, szociális ellátó intézményekkel, mindkét irányban közvetítő, kapcsolatfejlesztő szerepet vállalnak. Javaslatot tesznek a probléma megoldását segítő szakintézmények

igénybevételére, szükség esetén közvetlenül vagy az intézkedéssel segítik a megfelelő szakellátás vagy szolgáltatás igénybevételét. Eljárnak a családok érdekében, támogatják őket jogaik érvényesítésében. A feltárt és megismert szociális problémák megoldása érdekében új típusú szolgáltatások bevezetését (vagy a meglévők módosítását) kezdeményezik. Részt vesznek az esetmegbeszélő csoport munkájában, beszámolnak konkrét eseteiknek eredményeiről, dilemmáiról. Indokolt esetben kérhetik szakkonzulens igénybevételét. Javaslatot tesznek az anyagi és dologi segítségnyújtás formáira és mértékére. Rendszerezik az általuk gondozott családokra vonatkozó információt, a családi nyilvántartóban rögzítik megfigyeléseiket, látogatásaik tapasztalatait, a családdal közösen kialakított problémamegoldás módját, a kapcsolódó személyek, intézmények véleményét. Javaslatot tesznek a gondozási folyamat átmeneti szüneteltetésére vagy végleges lezárására.

4. Csoportmunka

Mindazok számára, akiknek az ilyen módszerek segíteni tudnak problémáik megoldásában, biztosítani kívánjuk, hogy élhessenek a megfelelő lehetőséggel. Így szülőcsoportok, önségítő csoportok, fiatalok mentálhigiénés csoportjainak stb. szervezését tervezzük.

b) Közvetett szociális munka

Közvetett szociális munkán elsősorban az erőforrások bővítését szolgáló akciók szervezését értjük.

5. Közösségi munka azon problémák kezelésére, csökkentésére, amelyeknél csak a helyben lakók aktív bevonása, érdekképviseleti, politikai jellegű tevékenység hozhat eredményt.

6. Helyi szociális munkaközösség életre hívása, működtetése, melyben a körzet szakértelmisége és önkéntesei együtt határozzák meg a feladatokat, módszereket és tevékenységeket.

7. Jóléti program keretében önségítő csoportok, szervezetek támogatása. Ezen belül:

— munkaközvetítés, átképzés elősegítése, munkaalkalmak teremtése;

— tömbrehabilitációhoz való hozzájárulás;

— különböző ifjúsági körök támogatása;

— a gyermek- és ifjúságvédelem területén a veszélyeztetett gyermekek családjainak támogatása;

— a nevelőszülők, örökbefogadók segítése;

— idősek, fekvőbetegek, mozgásképtelen személyek támogatása, a gondó-

zás megszervezése a területi gondozó-hálózáttal együtt;

— együttműködés a szociális foglalkoztatóval a szellemi és fizikai sérültek és családjaik segítségével;

— a cigány családok integrációjának elősegítése rendszeres tanácsadás révén, klub működtetésével, gyerekekkel való egyéni és csoportos foglalkozás során.

8. Felvilágosító programok, ismeretterjesztés, különösen a szociálpolitika, a pszichológiai kultúra és a jog területén, szoros együttműködésben az egyházakkal, kábeltelevízióval, iskolákkal, helyi újsággal stb.

Oktatás

A szolgálat az ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézetének gyakorló intézménye, ezért hallgatók oktatásáért is felelős. Lehetőséget kell biztosítani a hallgatóknak az önkéntes munkára, a tantervben előírt szakmai előrehaladásuk függvényében szakmai feladatokba való bekapcsolódásukra, esetenként önálló feladatmegoldásra. A szolgálat felkészül a különböző szociális munkás módszerek oktatására, az elmélet és gyakorlat integrációját biztosító tanári munkára. Az intézményben dolgozó szociális munkások egyben tereptanárok is, akik az egyetemen folyó elméleti képzésben is részt vesznek (a szociálpolitika tanszék elméleti tárgyakat oktató munkatársainak egy része ugyanakkor terepmunkát végez az intézetben). A hallgatók munkáját rendszeres szupervízió segíti.

Kutatás

A szolgálat kutatási programja kapcsolódik a szociálpolitika tanszékéhez. Kutatások az ellátási körzeten belül a teljes lakosságra vagy bizonyos csoportokra kiterjedően folyhatnak különböző témákban. A szolgálat a szükségleteket elemezve, azok kielégítésére a lakossági csoportokkal együtt javaslatokat és akciókat készít elő. Utóbbiak végrehajtásában maga is részt vesz. Munkáját folyamatosan értékeli, ha szükséges, módosítja.

ESÉLY-est a hajléktalanságról

December 12-én, az ELTE Szerb utcai Tanári Klubjában Györi Péter vitaíró nyitotta meg az *ESÉLY-estek* sorozatának az napi rendezvényét. A té-

ma a minden szempontból meglehetősen képlékeny *hajléktalanság* problémaköre volt. Az érintettek egyfelől az állami gondozásból kikerültek, börtönből szabadulók, idősek, elesettek, és a városokba sodródott nincstelenek. Másfelől pedig a szociális munkások, a családsegítő központok, a menhelyek nevelőtisztjei és ápolói, állami gondozási nevelők, tágabb összefüggésekben pedig maga a nemzeti költségvetés.

A történeti visszatekintés azt bizonyítja, hogy magára a kérdéskörre először a szervezett politikai demonstrációk hívták fel a figyelmet, s a társadalmi fronthehelyzetek voltak azok, amelyek egyáltalán lépésekre kényszerítették a hivatalos intézményeket. A folyamatnak két kézzelfogható eredménye volt: a hajléktalanok öndefiníciójának létrejötte, s a hivatásos szociális munkások aktivizálódása. Utóbbiak rossz beállítódásai miatt azonban (közegidegen konfliktuskezelési módszerek, járatlanság a csoportterápiákban stb.) a probléma nem került közelebb a jó megoldásokhoz. Az ezután megjelenő, főként a középosztály sorából induló és az egyházi peremcsoportok tagjaiból verbuválódó civil szolidaritási mozgalmak már egy fokkal nagyobb hatásúak voltak. Az állami finanszírozás megoldásai nélkül azonban mindezek pusztán ad hoc jellegű, átmeneti segítségnyújtások maradhatnak. A hazai helyzet áttekintéséhez Györi Péter felhívta a figyelmet egy most megjelent kötetre a *Társadalmi riport* című kiadványra, amelynek — a résztvevők legnagyobb rémületére — az árát is megmondta: 389 Ft. (Az összeget mindenki tekintse szimptomatikusnak.)

A nemzetközi modellekről szólva több típust is említett. A hajléktalanság ügye számos nyugati országban az „*olcsó lakás*” kérdéseként jelenik meg, míg a fejlődő országokban nagy szabású programok gondolatához kapcsolódik. Másutt (az USA-ban és Kanadában) inkább *mentális* kérdésként kezelik, és az intézményi segítségnyújtást elsősorban a hajléktalanok között nagy számban jelen lévő *testi fogyatékosok*, *pszichopatók* és egyéb *adaptációs gondokkal küszködő* lelki sérültek számára tartják elsődlegesen fontosnak. Ez tehát valamiféle személyre szabott terápiás modell.

Magyarországon eddig még nem sikerült igazán hatékony segítő stratégiát kialakítani. A problémák a *napi dilemmák* szintjén vetődnek fel, a konkrét megoldások rövid távúak, és az „addig is, amíg...” kivárási technikára épülnek.

Bíró András mindezzel kapcsolatban arra hívta fel a figyelmet, hogy nincs olyan kezdeményezés, amely arra provokálná a hajléktalanokat, hogy önmaguk is vegyék kezükbe sorsukat, saját, belső lehetőségeiket aknázzák ki, önépítő módon. Nincsenek olyan projektek, amelyek megszüntetnék magát a reprodukciót.

Gönczöl Katalin arról beszélt, hogy a kérdést az állampolgári jogok szempontjából is vizsgálni kell. Minden kinek eleme joga, hogy ágyhoz és fedélhez jusson. Ezért veszélyes minden olyan szelekciós törekvés, amely más szempontok (pl. a börtönből szabadultak elkülönítése) alapján kategorizál. A rossz mechanizmusok tipikus eseteként említette a menedékhelyekre jellemző „önszerveződő rácsot”, s a nevelőtisztek kétségbeesett tehetetlenségét.

Talyigás Katalin ismét arra a kérdésre irányította a figyelmet: vajon vannak-e arra vonatkozó megoldási javaslatok, hogy a menhelyekre kerülők ki is kerüljenek onnan. A „bentragadók” csak az újabb állami gondoskodás szükségét termelik újjá, mentális előrelépés nincs, az önmagukért való felelősség kérdése elsikkad. Sokan ismét hátrányos helyzetbe kerülnek, ami a segélyezésüket illeti: mivel a kerületben nem állandó lakosok, nem kérhetnek támogatást. Az önkényes lakásfoglalók és a szabályosan igénylő bérlők vagy eredeti lakók viszonya újabb jelentős gond, amely a jogi vonatkozások tisztázatlanságát bizonyítja.

Huszár Géza egy jól bevált amerikai modelltől szólt. Ez lényegesen létszérűbb technikával dolgozik, mint a többi. A telepeken családi formációkban élnek az emberek, a segítők és a segítettek száma azonos. A beilleszkedést gyakorlatilag munkaterápia segíti. Szelektált munkát, személyes segítséget kapnak.

Máté János a hajléktalanság fogalmának pejorativ megítéléséről szólt, s a családsegítő központok fontosságát tartotta kiemelendőnek.

Mezei György ezt a gondolatsort úgy folytatta, hogy a családsegítő központok és a támogatók közötti kapcsolatteremtés nehézségeire hívta fel a figyelmet. Az intézményrendszert egészében véve diszfunkcionálisnak tartja. Félt, hogy ezekben az intézményekben a még rehabilitálható személyek is inkább a deviancia felé sodródnak, a differenciálás hiánya miatt, ami csak a

ká pórendszerrel erősítené tovább. Ennek a családsegítő központok is áldozatául eshetnek, s ha ezek összeroppannak, az összes probléma ismét a hajléktalanság területén fog megjelenni.

Solt Ottília arról beszélt, hogy az önszervezés a mai magyar társadalom univerzális gondja, ezért különösen nehéz a kevésbé egészségesek önszerveződése. Érthető, hogy helyzetük alapvetően kriminalizáló, együttléteik a börtönhierarchia szerint szerveződnek („erő”, „vezérhím”). Különösen groteszk, hogy ma a hajléktalannak a diplomás a versenytársa.

Ohly Éva a munkanélküliség növekedése kapcsán a regionális népvándorlás veszélyeiről beszélt. Úgy látta, hogy a családsegítő központok elsősorban vidéken lehetnek hatékonyak, bár ott is fennáll a profilvesztés lehetősége. Nehezíti a helyzetet, hogy sokan szinte tudatosan választották életformaként a hajléktalanságot.

Kovács Pál úgy gondolta, hogy a problémát semmiképpen sem szabad levenni a politika vállairól, hiszen a költségvetés támogatása nélkül semmi esély sincs semmilyen megoldásra. Sajnos azonban itt bezárul a kör: a költségvetés a szükséges pénzt csak a lakosságtól tudja elvenni.

Ferge Zsuzsa szerint addig semmiféle megoldásról nem beszélhetünk, amíg nincs megfelelő mennyiségű lakás, illetőleg valamiféle hajlék. A néhány, eddig létrejött bázis nem képes a szükséges infrastruktúra létrehozására. A pénzügyi önkormányzatot sem tudják megoldani. A legfőbb terhet továbbra is a politikának kell vinnie, s nem kizárt, hogy normatív szabályozásra is szükség van.

Bíró András ismét a nemzetközi helyzet felé tágitotta a horizontot, s arról beszélt, hogy a hajléktalanság nem speciálisan magyar kérdés. Am itt nagyon súlyos módszerbeli hiányosságok, szakmai töresek akadályozzák a folyamatos munkát. Magyar hagyomány, hogy emberi szabadságjogok váljanak alku tárgyává — pl. a börtönökben hamis befogadói nyilatkozatok alapján másként bírálták el az elítéltek helyzetét stb.

Győri Péter az est lezárásaként a különböző szakterületek felelősségéről beszélt, a „tíli-toliról”, amellyel ezek a problémát rendre egymásra hártják. Véleménye szerint a normatívák kidolgozása sokat javíthatna a helyzeten.

G. K.—L. J.

SZUZSA FERGE:

SOCIAL POLICY REGIMES AND SOCIAL STRUCTURE

Hypotheses about the prospects of social policy in centraleastern Europe.

SUMMARY

The paper first reviews the former, and the prospective welfare regimes of Hungary. Using the welfare regime types of Esping-Andersen, the pre-war system is identified as one similar to the continental European conservative-corporatist model. The model of the former state socialist system is described as an (elsewhere unprecedented) antiliberalist hierarchized-socialist mix, with conservative bits thrown in. Currently two of the three main models (conservative and liberal) are strongly represented in politics, while those in favour of the liberal-social democratic model are weak, and on the defensive. Meanwhile the social structure is undergoing change, passing from a repressed structure to a living one. Two groups of the new middle class, the state bureaucracy, and the entrepreneurial class are clearly strengthening, while the third faction, the „intellectuals”, are losing out. The working class is divided, and the future of the rural population is still uncertain. The strong groups favour the conservative and the liberal model, or a mix of these. The groups in favour of a liberal-socialist model are either weak, or unshaped. Therefore despite the new political possibilities, the welfare system may evolve in a way contrary to the will and interests of a majority. Because the economic and social conditions are tragically deteriorating, this may cause social trouble.

JÓZSEF BAGÓ:

THE CHANCE OF AN ACTIVE LABOUR MARKET POLICY IN HUNGARY

In Hungary before the period of economic and political transformation no analysis of criticism of then labour management system existed, nor were there any projections of unemployment levels. Whole sale criticism of labour market institutions was indicative of a lack of information as well.

Pursuing an active labour market policy requires a comprehensive view of the actual labour market situation as well as an element of consensus between employment experts influencing labour market participant behaviour.

BASIC INCOME

The author gives a short survey of earlier proposals (social dividend, negative income tax), according to which member of the society is given a guaranteed income. Analysing the reasons evoking the revival of these ideas in West European countries in the form of basic income, the paper describes the essence of and the practical proposal for introducing basic income, as well as its expected effects. Taking into account the arguments and counter-arguments the author draws the conclusion that the introduction of basic income in its pure form is not probable, but in a partial variant it can be realized.

E SZÁMUNK SZERZŐI:

BAGÓ JÓZSEF

közgazdász, Munkaügyi Minisztérium, Foglalkoztatási Főosztály

FERGE ZSUZSA

szociológus, ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet és
Továbbképző Központ

GÁCS ENDRE

közgazdász, Pénzügyminisztérium

GECSEI KATALIN

szellemi szabadfoglalkozású

GERENCSÉR LÁSZLÓ

közgazdász, Társadalombiztosítási Főigazgatóság

HEGYESI GÁBOR

szociológus, ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet és
Továbbképző Központ

LÉDERER PÁL

szociológus, ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet és
Továbbképző Központ

LÓRÁNT KÁROLY

közgazdász, PM Gazdaságpolitikai és Tervezési Intézet

TALYIGÁS KATALIN

szociológus, ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet és
Továbbképző Központ

ESÉLY

Kiadja: a Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület

Szerkesztőség címe: 1083 Budapest VIII., Kun Béla tér 2.
Telefon: 133-7797

Felelős kiadó: Ferge Zsuzsa

Készült a Pátria Nyomda Dombóvári Gyáregységében

Táskaszám: 1 20060

Példányszám: 3000

Engedélyszám: III/PHF/164/1989.

Felelős vezető: Vass Sándor vezérigazgató

A megjelenést támogatja: Népjóléti Minisztérium,
Társadalombiztosítási Főigazgatóság, Iparbank Rt.

Meg nem rendelt kéziratokat nem őrzünk meg
és nem küldünk vissza.

Előfizethető a szerkesztőségénél

Megjelenik kéthavonta

Terjeszti a Magyar Posta

A lapot szerkesztik:

Lévai Katalin főszerkesztő

Léderer Pál olvasószerkesztő

Weber Attila szerkesztő

E számunk szerkesztői:

Harsányi László

Hegyesi Gábor

Kuti Éva

Szerkesztőbizottság: Balipap Ferenc, Bíró András, Csepeli György,
Ferge Zsuzsa, Gombár Csaba, Gönczöl Katalin, Hegyesi Gábor
Juhász Pál, Kiss István, Lakatos László, Nagy Endre,
Romhányi Judit, Salgó Lajos (NSZK), Somlai Péter,
Szabó Dénes (Kariada), Szelényi Iván (USA),
Szalai Júlia, Szűcs László, Talyigás Katalin, Tausz Katalin

ISSN 0865-0810